Strategii ale ironiei în stilul publicistic. Studiu de caz

OANA UȚĂ BĂRBULESCU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1.1 Orice discuție despre ironie poate deveni subiectul unei ironii şi „locul comun" este o tentație de care nu credem că am scăpat pe de-a întregul, deşi am încercat.

Am ales *Academia Cațavencu* dintr-un motiv care ne-a facilitat găsirea strategiilor ironiei: este un săptămânal ai cărui cititori „sunt la fel de inteligenți" ca redactorii. Departe de a fi o simplă glumă, faptul trădează o acceptare tacită a unui anumit mod de a comunica, o compatibilitate netrucată între cititori şi jurnalişti. Este recunoaşterea existenței unui „cod" comun, a aceluiaşi tipar de interpretare a realității şi, de aici, impunerea unei anumite grile de lectură care să răspundă aşteptărilor jurnaliştilor, „producătorii" textului. Acest „sunt la fel de inteligenți" propune impune în cele din urmă un tip de text care poate fi este descifrat potrivit înțelegerii dintre cititori şi redactorii săptămânalului: el este selectiv, mai întâi la nivelul textului, care trebuie să răspundă înțelegerii, şi apoi, la nivelul interpretării.

Pagina care ne-a atras atenția este cea de cultură, *Coana Mița Biciclista*, iar articolele discutate aparțin secțiunii *Show biz…*, şi sunt de mici dimensiuni, cu strategii foarte clare, fără a fi simpliste. Corpusul este redus, făcând ca texte ale aceloraşi autori să fie analizate, ceea ce poate fi interpretat ca o „uşoară" clişeizare din cauza repetării unor strategii. Se cuvine să menționăm că nu am avut intenția de a face o prezentare exhaustivă a strategiilor ironiei, ci un „studiu de caz", fapt pe care l-am anunțat din titlu.

1.2 Ironia este definită adesea ca o figură de stil, element din categoria „recuzitei" stilisticii. Prezentată ca figură de gândire sau metalogism, ironia se subordonează „textului", care este triumfător şi se împăunează din când în când cu figuri de stil. Ne aflăm în fața hegemoniei textului gândit ca o sumă de figuri de stil sau ca un inventar al lor.

Se întâmplă ca ironia să fie descrisă în termeni care ar putea fi subiectul unei ironii. Morier (1961) plasează ironia în centrul opoziției – situată la nivel moral – dintre cel care judecă şi cel judecat. Ironia este proprietatea celui moral. Definită în termenii lui Morier, ironia nu este o figură de stil, aşa cum ne-am obişnuit, ci un mijloc de măsurare a moralității: dacă o persoană este ironică, atunci este ridicată la statutul de judecător al celorlalți, dacă este subiectul unei ironii, cazul este clar, persoana este … infamă.

Definiția obişnuită a ironiei – ca figură de stil – face referire la simulare, indiferent dacă avem în vedere textele anticilor sau pe cele ale modernilor. Aşadar, ironia este legată – intrinsec – de simulare, ceea ce devine semnul ei distinctiv în raport cu alte metalogisme.

Deşi tratatele de stilistică prezintă ironia în directă dependență de simulare, ea are mai degrabă un accent bivalent, exprimat de raportul simulare/ disimulare (DŞL, 2001, s.v. *ironie*). Simplu metalogism sau nu, ironia este recunoscută ca o apariție proteică, având o insațiabilă capacitate de a-şi apropria diverse alte strategii şi de a schimba permanent centrul de greutate în raportul simulare/ disimulare.

Ne propunem să demonstrăm în cele ce urmează că ironia este mai mult decât un metalogism, că ea constituie un mod de organizare a discursului. În acest caz, există

BDD-V3946 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:06:41 UTC)

posibilitatea ca, lărgind prea mult sfera conceptuală a ironiei, să o transformăm într-o noțiune vagă, greu de caracterizat.

Vom încerca să ne ferim de tentația de a-i da ironiei mai mult decât este al ei.

1.3 În descrierea ironiei ca mod de organizare a discursului, vom face trimitere mai întâi la un articol apărut în numărul 44, 5-11 noiembrie, 2002 [AC]:

> Dl. Cristian Tudor Popescu crede în continuare că tot ce produce domnia sa la ziar este literatură: „Ani de-a rândul am scris în ziar cu gândul că nu peste mult timp o să mă apuc din nou de literatură. (...) Până când, brusc, am realizat, uitându-mă în urmă, *că aceea era literatură*, ce scriam în ziar. Astăzi cred că nu numai în cazul meu, în general, literatura chilelor de celuloză şi a metrilor de raft cotor aurit lângă cotor aurit e un concept depăşit de viaţă. Pentru mine, literatura e în ziar, şi în ce spun sau tac la televizor…" (*România liberă*, nr. 43). E un punct de vedere. Păcat că nici măcar colegii dlui Popescu, ziariştii, nu-l iau în serios.

Textul de față este construit pe mimarea politeții, astfel încât se ajunge la o răsturnare pe dos a tuturor strategiilor acesteia.

Primele rânduri ale articolului la care ne referim conțin indici expliciți ai respectului: *domnul, domnia sa*, fapt care conduce la crearea unui câmp de aşteptări, infirmate de evoluția ulterioară a discursului.

Ceea ce reprezintă un câmp semantic al „respectului" este minat de două elemente care se sustrag grilei seriosului şi sunt contrapunctul „respectului": este vorba de locuțiunea *în continuare* şi de verbul *produce*. Inadvertența dintre termenii prin care este anunțat la început „personajul" şi utilizarea locuțiunii *în contiuare*, respectiv, a verbului *produce*, constituie – după toate rigorile tratatelor de stilistică – un exemplu clar de ironie: simulare a seriosului, urmată de indici prin care seriosul este anulat.

Credem însă că textul are o structură mai complicată, generată de un mod de organizare a informației care alternează simularea şi disimularea, strategia politeții şi pe cea a amânării, vagul şi mimarea veridicității.

Dacă prima parte a articolului are o structură contrapunctică, opunând câmpul semantic al „respectului" celor doi declanşatori de presupoziții (*în continuare* + *produce*), tot ceea ce urmează se subsumează strategiei amânării în prezentarea unui punct de vedere lipsit de echivoc.

Strategia de amânare în oferirea unei explicații care să justifice/ clarifice apariția celor două elemente amintite (locuțiune + verb) are la bază inserarea unui text deturnat de la forța ilocuționară din contextul originar (ne referim la citatul care este introdus *ex abrupto*, fără un verb *dicendi* sau o construcție echivalentă).

Urmează un enunț marcat din punct de vedere semantic de vag şi discontinuitate (*E un punct de vedere*.). În plan stilistic, vagul şi discontinuitatea au ca reflex concizia. Articolul indefinit nu implică/ nu face o legătură între contrapunctul câmpului semantic al respectului şi desfăşurarea ulterioară a textului. Ne aflăm în fața unei prime/ false concluzii sau a unei pauze în discurs, care îşi continuă după aceea direcția tematică impusă de contrapunctul inițial. Dacă un enunț de tipul *E punctul lui de vedere* ar fi fost preferat în locul lui *E un punct de vedere*, (care în raport cu primul este nemarcat, pentru că nu face referire directă la persoană şi de aceea, nu impune cititorului o anume interpretare în dauna alteia), atunci ne-am fi aflat în fața unei concluzii definitive, care nu mai poate fi adăugită sau comentată. Ea ar fi fost „rezolvarea" contrapunctului inițial, dar, ca strategie discursivă, ar fi dus la îngustarea perspectivei multiple, pe care o impune *E un punct de vedere*.

BDD-V3946 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:06:41 UTC)

Articolul începe cu mimarea politeții şi se încheie în aceeaşi notă. Finalul în „oglindă" este marca stilistică a distanțării ironice şi a complinirii contrapunctului câmpului semantic al „respectului" (modalizatorul *păcat [că]*– tocmai prin dubla dependență față de serios/ politețe/ respect şi, în egală măsură, față de structurile contrapunctice ale acestora, el aparținând seriei alcătuite din *în continuare, produce* – capătă rolul cel mai important în „descifrarea" textului. El este resortul care declanşează impunerea unui punct de vedere neechivoc.)

1.4 Alteori, relația background/ foreground este construită în aşa fel încât să genereze un text ironic. Avem în vedere articolul din nr. 44, 5-11 noiembrie, 2002, care prezintă scandalul iscat pe marginea revendicării sculpturii, „*Cumințenia Pământului*", aparținând lui Brâncuşi de către vechii proprietari.

> Sărmanul Brâncuşi nu are o posteritate tocmai liniştită. După scandalul cu „noile sculpturi" descoperite, chipurile, recent şi care ar fi scos de la fraieri câteva sute de dolari, dacă ținea figura, au mai fost, se ştie, câteva tulburări de ape, ba cu *Domnişoara Pogany*, ba cu *Coloana Infinitului*. Acum e pe cale să se mai declanşeze un scandal. *Cumințenia Pământului*, aflată la Muzeul Național de Artă, a fost cumpărată de statul român de la vechii proprietari, cu suma de 25.000 lei, ceea ce în anii '50, la data tranzacției, a însemnat o sumă foarte mare. Evident, cumpărarea a fost consfințită printr-un act deținut de muzeu. Astăzi, urmaşii proprietarilor revendică lucrarea care ar valora nişte milioane de dolari. Cum să o revendice, vă veți întreba, dacă sunt acte că a fost cumpărată? Ei, aici e şmecheria, nu se ştie prin ce miracol sau furtişag, actul nu se mai găseşte şi pace! Aşa că, din această situațiune, s-ar putea ca muzeul rămas fără acte să rămână şi fără sculptură. Ei, cine credeți că a fost tocmit ca expert în Brâncuşi să se ocupe de caz? Nimeni altul decât domnul Stanciu, acelaşi care a scos pe piață falsurile grosolane Brâncuşi. Abia acum afacerea pare să dobândească întreaga ei gamă de semnificații! După ce a descoperit nişte Brâncuşi inexistenți, vrea să-i descopere şi lucrările existente! Şi toată această tărăşenie se petrece pentru că Ministerul Culturii tărăgănează procesul de atestare a Corpului de Experți. Oare trasul ăsta de timp nu cumva e gândit ca să le dea răgaz experților de tip Stanciu să-şi rezolve unele probleme? Încă nu avem răspunsul, dar urmează să-l căutăm!

În cazul articolului de față, chiar de la început este prezentată concluzia într-o manieră lipsită de indicii simulării seriosului. Enunțul inițial este marcat ironic prin prezența adj. *sărmanul* alături de numele lui Brâncuşi. Urmează apoi dispunerea concentrică a argumentelor care să sprijine afirmația inițială, fără ca „personajul" avut în vedere să fie prezentat. „Personajul" apare mai târziu, iar întârzierea indică locul unde se află centrul de greutate al textului.

Informația cunoscută sau ceea ce se presupune că este ştiut (background) este aşezată pe primul plan, fapt care nu contrazice regulile de redactare a unui articol. Insistența în prezentarea fiecărui detaliu al informației cunoscute, tradusă la nivel stilistic printr-un ritm lent în dezvoltarea argumentației, reprezintă elementul care atrage atenția, pentru că ne aşteptăm ca background-ului să-i fie acordat un spațiu redus.

În plan stilistic, pe lângă ritmul lent al prezentării informației, atrag atenția întrebările retorice (*Cum să o revendice, vă veți întreba, dacă sunt acte că a fost cumpărată?*; *Ei, cine credeți că a fost tocmit ca expert în Brâncuşi să se ocupe de caz?*) şi câmpul semantic – atent alcătuit – al înşelăciunii (*fraieri, ținea figura, tulburări de ape, şmecheria, furtişag* …). Dacă acceptăm că prima parte a articolul nu aduce în discuție decât informație cunoscută/ presupusă a fi cunoscută de către cititor, apariția întrebărilor retorice în această zonă este generatoare de noi informații, făcând ca spațiul acordat background-ului să se mărească excesiv, şi constituie o marcă prin care se pune în evidență absurdul situației.

BDD-V3946 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:06:41 UTC)

Detaliile importante în economia articolului sunt concurate de cele care nu deţin un rol fundamental în prezentarea informaţiei, astfel încât background-ul devine o mixtură între relevant/ irelevant la nivelul informaţiei (din acest punct de vedere, surprinde insistenţa cu care este descrisă tranzacţia din anii ’50) şi se prezintă ca o antecameră a apariţiei „personajului” avut în vedere. Background-ul se dovedeşte a fi un auxiliar în raport cu foreground-ul şi are rolul de a pune în scenă o situaţie absurdă şi de a o face să fie cât mai credibilă (fapt trădat prin utilizarea deicticelor *acum, astăzi…*). Aşadar, zona de informaţie cunoscută este centrată pe prezentarea unei situaţii absurde, a cărei veridicitate cititorul nu o poate pune în discuţie atâta vreme cât la nivel stilistic există mărci ale unui discurs creditabil.

Foreground-ul ocupă un loc mai redus decât background-ul şi – la prima vedere – pare să aibă o importanţă redusă în cadrul articolului. În realitate, centrul de greutate este plasat în această parte a articolului, după cum o arată şi apariţia „personajului”: „*Nimeni altul decât domnul Stanciu, acelaşi care a scos pe piaţă falsurile grosolane Brâncuşi”*. Structura enunţului demonstrează – încă o dată – statul de auxiliar al background-ului în raport cu foreground-ul. Deşi în prima parte a articolului numele „personajului” nu a fost pomenit în ciuda detaliilor oferite cu generozitate despre întreaga situaţie, foreground-ul debutează prin oferirea răspunsului la „ghicitoarea” din background (*Nimeni altul…*şi demonstrativul *acelaşi* nu fac decât să confirme faptul că zona de informaţie nouă este un răspuns la întrebarea – implicită – „ghici cine este?” din background).

Finalul articolului este constituit dintr-o întrebare retorică şi un pseudo-răspuns şi nu reprezintă concluzia, de vreme ce ea este formulată chiar la început.

Amplasarea concluziei la început, spaţiul extins acordat bakground-ului şi limitarea foreground-ului la răspunsul unei singure întrebări, care nu apare în mod explicit în prima parte a articolului, dar se conturează în primul enunţ din foreground, fac parte dintr-o strategie impusă de codificarea ironică a textului.

1.5 Ironia poate re-folosi strategia dubiului intelectual într-o măsură în care un text nemarcat ironic nu ar putea să o utilizeze fără să producă impresia de incertitudine (Zafiu, 2002).

Avem în vedere un articol din nr. 45, 12-18 noiembrie, 2002:

> Un vizitator al Târgului de Carte de la Göteborg ne spune că a căutat în zadar ultimul roman al prozatorului Buzura, tradus şi publicat în Suedia, evident, pe banii statului. L-a găsit, zice-se, într-un târziu, la standul Editurii Gondolin, dar ascuns undeva, sub raft, ţinut, probabil, pentru vreo cunoştinţă. Cică suedezii s-au bătut pentru această carte la stand şi, de atunci, în serile lungi de iarnă se aude în toată ţara cum se răsfoiesc, în linişte, paginile buzuriene. Numai să fi pus şi cineva din juriul Premiului Nobel mâna pe romanul lui A.B!

Prima parte enunţului iniţial se află sub semnul incertitudinii, pentru care în text există indici clari: articolul indefinit *un* (*vizitator*), locuţiunea adverbială *în zadar*. Se configurează astfel un posibil curs serios al textului, cititorul riscând – la prima vedere – ipoteze serioase. Pericol este înlăturat prin alăturarea în aceeaşi frază a unui adverb al certitudinii: *evident*. Restul articolului se desfăşoară în zona dubiului şi a incertitudinii trucate: *zice-se, într-un târziu, ascuns undeva, vreo cunoştinţă, probabil, cică …*, pentru ca din când în când să fie oferite **posibile** explicaţii pentru faptele prezentate (chiar şi explicaţiile celui care scrie nu mai pot fi sigure în acest univers al incertitudinii: *dar ascuns undeva, sub raft, ţinut, **probabil**, pentru vreo cunoştinţă*, şi surprind prin absurdul lor: de remarcat reluarea unui loc comun care bântuie încă mentalul românilor, mitul cunoştinţei).

BDD-V3946 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:06:41 UTC)

Concluzia articolului cuprinde o explicație şi o structură cu deziderativ realizat la nivel lexical: mai întâi, apare răspunsul – sigur – al dispariției cărții (modalizatorul *cică* nu împiedică impunerea în registrul certitudinii a explicației absurde), apoi, se configurează semnificația optativă: *Numai să fi pus şi cineva din juriul Premiului Nobel mâna pe romanul lui A.B.!*

Întregul articol este construit pe mixarea – la nivel stilistic – a câmpului semantic al incertitudinii şi a unor locuri comune: acela al lecturii liniştite a unei cărți „*în serile lungi de iarnă se aude în toată țara cum se răsfoiesc, în liniște, paginile buzuriene"*, (atmosfera idilică potențează absurdul situației), sau cel al relațiilor, al cunoştințelor, care se află peste tot (*probabil, pentru vreo cunoştință*). Strategia dubiului intelectual, care într-un text nemarcat ironic ar dus la incertitudine, este folosită pentru a se transmite o cantitate relativ mică de informații, fără pericolul neînțelegerii din partea cititorului.

Mutatis mutandis, articolul pare să fie construit sub semnul negării negației, căci cu cât apar mai mulți indici ai aproximării, nesiguranței, cu atât textul devine mai clar şi direcția tematică, mai uşor de decodificat.

2. Concluzii

Ca figură de stil, ironia poate să fie definită, iar în urma stabilirii genului proxim şi a diferenței specifice, ea îşi creează un sistem de relații cu eufemismul, litota, eliminând orice posibilitate de a le confunda. Ca mod de organizare a discursului însă, ironia riscă să primească o definiție vagă şi să rămână fără un sistem propriu de elemente care să-i marcheze particularitățile. Am încercat să arătăm că ironia este mai mult decât o figură de stil, urmărind modul în care reia diferite strategii, transformându-le şi dându-le o nouă finalitate. Dacă ironia nu este numai o figură de stil, atunci se impune – cel puțin din acest punct de vedere – o cercetare minuțioasă a caracteristicilor ei ca mod de organizare a discursului, ceea ce ar conduce la impunerea unei noi definiții şi la restrângerea incertitudinii care încă o înconjoară.

Bibliografie:

BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, CRISTINA CĂLĂRAŞU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU, MIHAELA MANCAŞ, GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Dicționar de ştiințe ale limbii*, Nemira, 2001

DRAGOMIRESCU, GH. N., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, Bucureşti, EŞE, ed. 2, 1995

GUIRAUD, P., *Essais de stylistique*, Paris, Klincksieck, 1970

MOESCHLER, JACQUES, ANNE REBOUL, *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*, Seuil, 1994

MORIER, H., *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Paris, PUF, 1961

PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, „Formule modalizatoare de certitudine" în SCL, XXXVI, nr. 3, 1985, p. 237-240

PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, „Preliminarii la semantica modalizatorilor" în AUB, seria LLR, 1985, p. 15-29

SPERBER, D., DEIRDRE WILSON, *Relevane: Communication and Cognition*, Oxford, Basil Blackwell, 1986

VLAD, CARMEN, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Cluj-Napoca, Dacia, 1994

ZAFIU, RODICA, „Strategii ale impreciziei: expresii ale vagului şi ale aproximării în limba română şi utilizarea lor discursivă" în *Actele colocviului Catedrei de limba română, 22-23 noiembrie 2001. Perspective actuale în studiul limbii române*, p. 363-376, Editura Universității din Bucureşti, 2002

BDD-V3946 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:06:41 UTC)

ZAFIU, RODICA, „Mărci ale oralității în limbajul jurnalistic actual” în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, p. 399-429, Editura Universității din Bucureşti, 2002

LES STRATEGIES DE L'IRONIE

Résumé

L'ironie est considérée un élément qui appartient au domaine de stylistique. En ce cas, le texte est autonome et l'ironie représente un „artifice” ou un supplément de style.
Nous avons essayé de démontrer que l'ironie impose la structure la structure du discours. Elle utilise des stratégies divers – la politesse ou le respect, l'hésitation, l'allusion, le détail etc. – et modifie leur structure/ leur but considérablement.

BDD-V3946 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 23:06:41 UTC)